

The article presents an example of lectures addressed to the teachers and students of the Faculty of Arts of Pedagogical Universities. It suggests the ideas that highlight the history of the Christmas holidays origin, theme of songs that are their constituent. It presents typology of traditional carols at their rhythmic forms of verse and melody, folkmusical forms and modal constructions.

Key words: *traditional carols, theme, motive structure, rhythmic form of the verse and melody, folkmusical form, modal.*

УДК 378.026:[37.011.3–051-044.352:78](045)

Соболь Н.В.,

*асистент, аспірант кафедри теорії та методики музичного мистецтва
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка*

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ
РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ
ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті висвітлено сутність поняття «художньо-творча толерантність майбутнього вчителя музики», описано його критерії та показники; охарактеризовано рівні сформованості художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики, визначено методи діагностики рівнів сформованості даного феномену.

Ключові слова: *художньо-творча толерантність, майбутній вчитель музики, критерії та рівні сформованості художньо-творчої толерантності,*

семантичний диференціал, загальна толерантність особистості, інструментально-виконавська підготовка.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Формування художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики є важливим етапом підготовки креативного фахівця-педагога, музиканта та є загальною характеристикою культурної освіченої особистості. Під поняттям «художньо-творча толерантність майбутнього вчителя музики» ми розуміємо осмислене ставлення особистості до художніх та мистецьких явищ; зацікавленість у творчості та признання значимості художнього самовираження особи митця, виконавця та іншого реципієнта; орієнтування у мистецьких категоріях та специфіці розвитку різних видів мистецтв, а також уміння інтерпретувати художній образ твору, враховуючи особливості жанру, стилю, епохи та культурно-суспільних цінностей [2].

У попередніх дослідженнях ми робили спробу обґрунтувати доцільність розглядати художньо-творчу толерантність у контексті художнього діалогу у порівнянні зі стандартним соціально обумовленим вербальним діалогом індивідів [2]. Результати аналізу літератури дали нам можливість стверджувати, що художньому діалогу притаманні ті ж самі проблеми, що й для суб'єкт-суб'єктного спілкування, а саме вірогідність несприйняття думки опонента. У разі виникнення такої ситуації варто говорити про толерантність, як засіб пом'якшення конфлікту поглядів та подолання причин непорозуміння. Ми впевнені, що ця проблема є характерною для мистецького світу, зокрема і для мистецької педагогіки, а отже потрібно формувати в особистості, яка причетна до художньої діяльності (в тому числі і у майбутнього вчителя музики), художньо-творчу толерантність.

Аналіз наукових досліджень. Оскільки поняття «художньо-творча толерантність майбутнього вчителя музики» вперше розглядається нами, тому і характеристику критеріїв, показників та рівнів сформованості даного феномену ми розробили на основі узагальненого досвіду вчених, які працювали у суміжних напрямках та розробляли систему методів діагностування толерантності особистості (Т. Варенко, О. Волошина, О. Грива, А. Зінченко, Е. Койкова,

Л. Майковська та інші). Крім того, під час роботи над формулюванням критеріїв та рівнів сформованості художньо-творчої толерантності у майбутніх учителів музики, ми вивчали дослідження сучасних вітчизняних фахівців у сфері саме музичної педагогіки, які приділяють велику увагу визначенню структурних компонентів та характерних рис особистості успішного вчителя музики (О. Андрейко, Л. Бондаренко, О. Олексюк, Т. Пляченко, О. Реброва, Т. Стратан-Артишкова, М. Ткач та ін.).

Метою даної статті є визначення критеріїв та рівнів сформованості художньо-творчої толерантності майбутніх учителів музики, а також опис методів їх діагностики.

Виклад основного матеріалу. Сформованість художньо-творчої толерантності особистості майбутнього вчителя музики, на нашу думку, проявляється у покращенні розуміння ідеології різних видів мистецтв, культурній інтеграції та інтернаціоналізації, здатності до швидкої адаптації у різних творчих умовах, сприяє підвищенню комунікативної здатності особистості, поглибленню знань та розширенню способів самовираження і самовдосконалення, стимулює розвиток креативного, аналітичного та критичного мислення, уяви та ін. Наявність у людини художньо-творчої толерантності передбачає її відкритість до нового художнього та культурного досвіду; володіння міжпредметними знаннями та здатність користуватися ними; соціальну активність та чітко визначені життєві пріоритети.

Згідно зі структурою художньо-творчої толерантності [3], нами було виділено *три основні критерії*, по яким, як ми вважаємо, можна визначити рівень її сформованості, а саме: емпатійно-поведінковий, художньо-естетичний, педагогічно-виконавський. *Емпатійно-поведінковий критерій* (Здатність до толерантного художнього діалогу) відображає рівень загальної толерантності майбутніх учителів музики, їх здатності до емпатії, емоційної відкритості. *Художньо-естетичний критерій* (Розвиненість художньо-естетичного кругозору) окреслює ступінь зацікавленості студента мистецтвом, здатність майбутніх учителів музики до усвідомлення та аналізу змісту творів мистецтв. *Педагогічно-виконавський критерій* (Готовність до музично-педагогічного інтерпретування) сформованості художньо-творчої толерантності передбачає відображення зацікавленості студентів своїм фахом, володіння досвідом та знаннями, необхідними для якісного інтерпретування художніх творів.

Сформованість художньо-творчої толерантності розглядається нами на трьох рівнях: низькому (пасивному), середньому (нейтральному) та високому (активному).

Високий рівень передбачає: високу активність студентів у процесі визначення оцінних суджень щодо творів мистецтва; здатність до осмисленого розуміння інтермедійних зв'язків у культурі; володіння мистецтвознавчим категоріальним апаратом; знання культурних, стильових особливостей та умови використання різних засобів виразності у творах мистецтва (зокрема музичному); володіння візуальним та слуховим досвідом у визначенні характерних рис творчості митців, що поєднує пізнавальну та естетичну складові культури майбутнього вчителя музики; бажання студента займатися художньою діяльністю; володіння навичками самоактуалізації та рефлексії (самокритики); здатність майбутнього вчителя музики до співпереживання, активного проявлення власних емоцій та проникнення у емоційні стани інших; наявність креативного потенціалу особистості майбутнього вчителя музики, що виражається у здатності до вираження власних переживань через виконання творчих завдань.

Середній рівень визначається через: уміння студентами визначати зв'язки між різними видами мистецтва; уміння вирізняти найвідоміші твори музичного, образотворчого та інших видів мистецтв та визначати їх авторів; під час аналізу творів мистецтва керуватися не лише естетичними враженнями, але й знаннями з мистецтвознавства; дотримання нейтральної позиції студентом щодо власного ставлення музично-педагогічної діяльності; невеликий досвід майбутнього вчителя музики у власній художньо-творчій діяльності; бажання майбутнього вчителя музики до самовдосконалення у професійній діяльності та розширення знань та досвіду спілкування з творами мистецтва; наявність у студента стандартних підходів до виконання творчих завдань, що свідчить про складність самореалізації у творчій діяльності; сформована адекватна реакція майбутнього вчителя музики на культурні особливості інших суб'єктів та об'єктів.

Низькому рівню сформованості художньо-творчої толерантності характерні: заплутаність у мистецтвознавчій термінології; пасивність та байдужість стосовно художньо-мистецької діяльності, вивчення культурно-історичних передумов створення творів

мистецтва, особистості митця; необізнаність у творах мистецтва (музичних, образотворчих, літературних тощо); невеликий досвід художнього спілкування з творами мистецтва та власної художньо-творчої діяльності майбутнього вчителя музики; недостатня зацікавленість у вивченні художніх творів або відсутність такого бажання взагалі; низькі показники самоактуалізації особистості майбутнього вчителя музики; небажання займатися музично-педагогічною діяльністю; емоційна пасивність, упередженість та байдужість стосовно інших; у виконанні поставлених креативних завдань майбутній вчитель музики не проявляє зацікавленості та творчої індивідуальності.

Для діагностування рівнів сформованості художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики за критерієм «Здатність до толерантного художнього діалогу» ми пропонуємо застосовувати метод визначення толерантності, як загальної характеристики особистості майбутнього вчителя музики. Для цього ми пропонуємо використовувати опитувальник для вимірювання толерантності, розроблений групою дослідників В. Магун, М. Жамкочьян, М. Магурою [4]. За умовами впровадження даного опитувальника, респондентам пропонується ознайомитися із твердженнями (всього сорок вісім), стосовно яких вони повинні визначитися чи погоджуються вони з ними, чи ні, та у якій мірі. Питання опитувальника направлені на розкриття рівня толерантності особистості у міжособистісному спілкуванні, у соціальному контексті, при контакті з культурним розмаїттям сучасного суспільства, ціннісного ставлення до традицій та поглядів інших, а також наявності залежності людини від стереотипних поглядів.

Таким чином, експериментатором готується таблиця, де представлена п'ятирівнева шкала оцінювання у вигляді словосполучень: «абсолютно не погоджуюсь», «скоріше не погоджуюсь», «важко сказати, погоджуюсь чи ні», «скоріше погоджуюсь», «повністю погоджуюсь». Шість тверджень із загальної суми мають трибальне оцінювання; також є завдання, які мають гендерне забарвлення, а отже дати відповідь на них пропонується або лише хлопцям, або лише дівчатам.

Дослідниками розроблено ключ для оцінювання результатів проведеного опитування, згідно з яким респонденти, які набрали у сумі від –90 до –45 балів, мають високий рівень інтолерантності; від –45

до 0 балів — невисокий рівень інтолерантності; від 0 до 45 балів — невисокий рівень толерантності; від 45 до 90 балів — високий рівень толерантності [5].

Для діагностування критерію «*Розвиненість художньо-естетичного кругозору*» ми пропонуємо використовувати проєктивну методику семантичного диференціалу. Дана методика була розроблена Ч. Осгудом, Дж. Сусі та П. Таннебаумом всередині ХХ століття для вивчення сприйняття та вимірювання семантичного значення слів для людей різного віку та національності. Існує багато інтерпретацій методу семантичного диференціалу, але у контексті нашого дослідження ми пропонуємо використовувати за основу адаптовану В. Сіммом методику визначення семантичного диференціалу саме для творів мистецтва [7].

Метод семантичного диференціалу слугує психологічною технікою для вимірювання відмінностей в інтерпретації певної системи понять окремих груп людей [1]. Процедура впровадження цього методу полягає у тому, що перед респондентами стоїть завдання дати власну асоціативну оцінку низці об'єктів за конкретно визначеними парами антонімічних прикметників (наприклад, «теплий-холодний», «легкий-важкий», «світлий-темний» тощо). Оцінювання може здійснюватися за різними цифровими шкалами — від п'яти до семи позицій, але найчастіше використовується семибальна полярна шкала оцінювання (від -3 до +3).

Спираючись на дослідження В. Сіммата, ми також пропонуємо для визначення сформованості другого критерію художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики використовувати двадцять шкал прикметників, які найбільше підходять до опису художніх явищ та об'єктів [7]. Як відмічають дослідники та сам автор методу Ч. Осгуд, усі шкали, які використовуються у даному методі, об'єднуються у групи трьох основних факторами, а саме: фактор активності (швидкий-повільний, живий-неживий, галасливий-тихий, молодий-старий тощо), фактор сили (великий-маленький, сильний-слабкий, глибокий-поверхневий та ін.), фактор оцінки (гарний-страшний, хороший-поганий, солодкий-кислий тощо) [8].

Крім визначення семантичного ставлення до художнього твору, ми пропонуємо використати додатковий опитувальник, в якому респонденти мають визначити автора художнього твору, його стиль або епоху. Таким чином, за допомогою впровадження даного

додатку до методу семантичного диференціалу, ми матимемо змогу оцінити не лише вподобання та ставлення студентів до творів мистецтва, але й перевірити наскільки добре вони орієнтуються у різних культурних епохах та знають їх художні особливості.

Критерій *«Готовність до музично-педагогічного інтерпретування»* ми пропонуємо перевіряти за допомогою опитувальника для визначення рівня зацікавленості студентів у інструментально-виконавській діяльності, як одного з елементів їх фахової підготовки, та методом спостереження під час їх навчання у класі фортепіано, а також під час проходження педагогічної практики.

Для визначення ставлення студентів до інструментально-виконавської діяльності під час навчального процесу, ми пропонуємо використати тест на виявлення ставлення до конкретної музичної діяльності (виконавська діяльність), розроблений В. Петрушиним [6, с. 387–389]. Згідно з даним методом діагностики, респондентам пропонується оцінити тридцять тверджень, давши відповідь «так» або «ні». У випадку співпадиння відповіді з тією, яка визначена у ключі, респондент отримує 1 бал, якщо відповідь не співпадає — нараховується 0 балів. У сумі кількість балів покаже рівень ставлення студентів до інструментально-виконавської діяльності, їх ініціативності та готовності до креативної творчості у процесі вивчення фахової дисципліни: 10–14 балів — низький рівень, 15–20 балів — середній, 21–30 балів — високий.

Однак окрему увагу потрібно звернути не лише на ставлення майбутніх вчителів музики до їх музично-професійної діяльності, мотивації та зацікавленості у роботі, але й на їх безпосередню практичну роботу над художнім твором. Оскільки процес музичної інтерпретації складний, багаторівневий і його важко характеризувати за чітко визначеними критеріями, він багато в чому залежить від особистості інтерпретатора та зовнішніх чинників. Тому задля об'єктивності варто здійснити спостереження за роботою студентів як під час індивідуальних занять, так і під час концертних виступів та проходження педагогічної практики. Таким чином, через аналіз ґрунтовності роботи студентів над музичним текстом, уміння аргументувати свої дії з музично-художньої сторони та доцільність використання засобів художньої виразності, бажання вкласти у інтерпретацію свого бачення художньої ідеї твору, загальний рівень технічної підготовки студента до музично-виконавської

діяльності та здатність до її удосконалення, можна зробити висновки щодо серйозності

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, ми можемо стверджувати, що художньо-творча толерантність майбутнього вчителя музики має змістові показники, які потребують цілеспрямованого формування у процесі фахової підготовки молодих спеціалістів. Розроблені та описані нами критерії сформованості даного феномену стосуються не лише професійних знань та компетенцій майбутнього вчителя музики, але й мають загальнокультурне значення та залежать від індивідуального ціннісного, особистісного, ментального розвитку кожного із студентів. Однак явище толерантності у сфері мистецтва важко обмежити, оскільки воно має безпосередню залежність не лише від внутрішніх (особистісних), але й від зовнішніх, важко передбачуваних факторів. Тому при виборі методів діагностики сформованості художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики ми намагалися врахувати як індивідуальні особливості кожного реципієнта (частково визначення загального рівня толерантності, метод семантичного диференціалу, особистого ставлення до виконавської діяльності у структурі педагогічної підготовки студентів), а також визначити результат можливого впливу на них зовнішніх чинників (частково визначення загального рівня толерантності студентів, метод педагогічного спостереження).

Наступним кроком нашого дослідження є безпосереднє впровадження описаних методів діагностики сформованості художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики під час проведення експериментальної роботи зі студентами, результати якої будуть представлені у наступних публікаціях автора.

ДЖЕРЕЛА

1. Василькевич Я.З. Семантичний диференціал як метод психологічного аналізу особистісного смислоутворення [Електронний ресурс] / Я.З. Василькевич // Психолінгвістика. — 2009. — Вип. 3. — С. 34–40. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2009_3_4
2. Соболев Н.В. Художньо-творча толерантність як складова комунікативних процесів у мистецтві / Н.В. Соболев // Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття : матер.

- Міжнарод. наук.-практ. конф., 16-17 жовт. 2014 р. / МОН України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; за заг. ред. В.О. Огнев'юка ; [редкол. : В.О. Огнев'юк, Л.Л. Хоружа, К.Ю. Бацак та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. — с. 544–551.
3. Соболев Н. Структура художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики / Н. Соболев // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. — Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. — Вип. 139. — с. 234–238.
4. Магун В.С. Вопросник для измерения толерантности / В.С. Магун, М.С. Жамкочьян, М.М. Магура // Психодиагностика толерантности личности. Под редакцией Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. — М. : Смысл, 2008. — с. 51–59.
5. Ефимова Н.Ю. Изучение толерантности у детей с ограниченными возможностями здоровья / Н.Ю. Ефимова // Сибирский педагогический журнал, 2012. — Вып. 8 — с. 243–247.
6. Петрушин В.И. Музыкальная психология : учебное пособие для вузов / В.И. Петрушин. — М. : Академический Проект; Трикста, 2008. — 400 с.
7. Симмат Е.В. Семантический дифференциал как инструмент искусствоведческого анализа / Е.В. Симмат // Семиотика и искусствометрия ; под ред. Ю.М. Лотмана, В.М. Петрова. — М., 1972. — с. 298–325.
8. Heise D.R. The Semantic Differential and Attitude Research / D.R. Heise // Attitude Measurement ; edited by Gene F. Summers. — Chicago : Rand McNally, 1970. — pp. 235–253.

В статтє освещена сущность понятия «художественно-творческая толерантность будущего учителя музыки»; описаны его критерии и показатели; охарактеризованы уровни сформированности художественно-творческой толерантности будущего учителя музыки; определены методы диагностики уровней сформированности данного феномена.

Ключевые слова: *художественно-творческая толерантность, будущий учитель музыки, критерии и уровни сформированности художественно-творческой толерантности, семантический*

дифференциал, общая толерантность личности, инструментально-исполнительская подготовка.

The article highlights the essence of the concept “future music teacher’s artistic tolerance”; describes the main characteristics of criteria and indicators; characterizes the formation levels of future music teacher’s artistic tolerance; defines the diagnostic methods for the formation levels of the following phenomena.

Key words: *artistic tolerance, future music teacher, criteria and levels of artistic tolerance’s formation, semantic differential, personality’s general tolerance, performing activities.*

УДК 378:783.8

Теряєва Л.А.,

*аспірантка кафедри
теорії і методики музичного мистецтва
Інституту мистецтв
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
викладач Університетського коледжу*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

Стаття присвячена особливостям формування методичної компетентності майбутніх учителів музики на заняттях з хорового диригування. Ці особливості вказують на те, що, крім здатності бути вчителями музики і методично правильно проводити уроки з цього предмета у школі, майбутні фахівці мають бути готовими до ведення